

УДК 811.161.2:81'367

Завальнюк Інна Яківна,
доктор філологічних наук, професор**СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ СИНТАКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ
В ІНФОРМАЦІЙНИХ ГАЗЕТНИХ ЖАНРАХ**

У статті проаналізовано синтаксичні одиниці мови української преси початку ХХІ століття на тлі диференціації газетних жанрів, схарактеризовано спеціалізовані синтаксичні структури інформаційних жанрів.

Ключові слова: синтаксичні одиниці, інформаційний жанр, жанрова спеціалізація, газетна мова.

Синтаксис української газетної мови початку ХХІ століття вирізняється низкою специфічних рис, які виокремлюють його на тлі синтаксису інших функціональних стилів. Цю специфіку фрагментарно окреслено в дисертаційних працях В.І. Грицини [4], В.В. Богатко [3], Н.М. Івкової [7], Н.А. Конопленко [9] й комплексно проаналізовано в дисертації І.Я. Завальнюк [6]. Проте поглибленого опису потребують основні функціонально-стилістичні вияви синтаксичних структур, спеціалізованих у межах окремих жанрових груп, що й надає нашій науковій розвідці актуальності.

Мета пропонованої статті – здійснити функціонально-семантичний аналіз синтаксичних конструкцій у мові української преси початку ХХІ століття, простежити специфіку їхнього використання в інформаційних жанрах відповідно до потреб інформативного викладу й авторських інтенцій.

Синтаксичні одиниці мови української преси початку ХХІ століття умовно можна поділити на ті, що вживаються у всіх жанрах, і ті, що властиві деяким жанровим групам чи окремим жанрам. Перші зазвичай репрезентують прості двоскладні речення, складносурядні речення, складнопідрядні речення з детермінантними підрядними частинами, складні багатоконпонентні речення, вставні та вставлені одиниці. Щоправда, активність їхнього використання в жанрових групах неоднакова. В інформаційних жанрах, зокрема дописі, домінують прості речення, нерідко ускладнені однорідними й відокремленими членами речення, а також складнопідрядні речення з незначною кількістю підрядних [10, 99; 11, 53–54]; у репрезентантові аналітичних жанрів – аналітичній статті – переважають складносурядні й складнопідрядні речення, що відрізняє аналітичні жанри від інформаційних [2, 146]; художньо-публіцистичні жанри тяжіють до складних багатоконпонентних конструкцій та різнотипних за модальністю й експресією речень.

Сучасні журналісти все частіше подають інформацію розчленовано, що свідчить про загальну «тенденцію до заміни синтагматичної прози актуалізаційною» [1, 42], активізацію суб'єктивних чинників у структурі публіцистичного тексту і, як наслідок, зменшення обсягів речень. Пор.: (передова стаття) *Припустімо, конституційні зміни проголосовано. Остаточнo і безповоротно* (Дзеркало тижня, 30.05.2010, с. 2); *Консультації розпочалися. Приведуть вони до колективного опору чи кожен відбиватиметься самотужки – сьогодні сказати важко. Але поспостерігати буде цікаво. З укриття* (Дзеркало тижня, 06.09.2012, с. 3); (фейлетон) *Потрібно цей процес зупинити. Незайно. Поки не пізно. Навіть балачки про цю боротьбу припинити* (Літературна Україна, 04.09.2010, с. 8).

Синтаксичний лад мови сучасної української преси дедалі ширше тяжіє до жанрової спеціалізації власних одиниць, їхнього пристосування до виконання специфічних завдань засобів масової комунікації, закріплення багатьох із них за певними газетними жанрами. Найпомітнішою згадана спеціалізація є в *інформаційних* жанрах – дописах, інформативних повідомленнях, хроніках, анонсах, репортажах, інтерв'ю. За певних композиційних (лаконізм, офіційність, номінативність) чи комунікативно-прагматичних (інтенції автора, призначення друкованого органу, смаки читацької аудиторії) умов ціла низка синтаксичних одиниць постає спеціалізованими засобами констатації факту, інформативного опису чи інформативної розповіді.

За короткими інформаційними текстами – дописами, інформативними повідомленнями, хроніками, анонсами (також і заголовками до них) – закріплені зазвичай двоскладні речення з простими та складеними присудками у їхній структурі. *Російська «Транснефть» розпочинає будівництво другої черги Балтійської трубопровідної системи в обхід України* (Експрес, 04. 11.06.2010, с. 1); *У селі Крилів Корецького району Рівненської області почав діяти центр із надання соціально-побутових послуг малозабезпеченим селянам* (Сільські вісті, 16.03.2012, с. 5). Така синтаксична будова згаданих текстів підпорядкована основній вимозі – не ускладнювати швидкого сприймання [8, 231].

У названих жанрах типовими є і прості двоскладні речення з підметами-номінаціями країни, міста, організації, закладу тощо, які слугують синонімами іменників зі значенням особи чи групи осіб, метонімічно їх позначаючи і системно культивуючи ті самі ознаки за допомогою дієслів говоріння чи ментальних дій, не властивих цим суб'єктам поза газетним дискурсом, наприклад: *Офіційний Китай вимагає від іноземних громадян залишити територію Тибету, повідомляє Бі-Бі-Сі* (Урядовий кур'єр, 18.03.2010, с. 4); *Україна на зимових Всесвітніх студентських іграх виборола сім медалей і посіла 13-тє місце* (Україна молода, 03.03.2011, с. А1).

Останнім часом в інформаційних жанрах помітне активніше вживання односкладних безособових речень, в яких головний член, виражений безособовою предикативною формою на *но-, то-*, що засвідчує глибшу українізацію на теренах газетної публіцистики. Дещо меншою активністю вирізняються односкладні неозначено-особові речення, які акцентують на дії, залишаючи поза увагою, як другорядну, вказівку на її виконавця. Результативне чи статичне значення згаданих побудов спричиняє їхнє спеціальне використання в інформаційних викладах. Пор.: *Гетьманичину знищено, автономні інститути ліквідовано...* (Слово Просвіти, 04. 09.10.09.2010, с. 10); *Картину президента Росії Володимира Путіна «Узор» продано на аукціоні в Петербурзі за рекордну суму – 37 мільйонів рублів (1 мільйон доларів)* (Сільські вісті, 20.01.2012, с. 1); *Днями у Міністерстві аграрної політики презентували проект «Виконання Україною зобов'язань щодо членства в СОТ та реалізації Європейської політики добросусідства в сільському секторі»* (Урядовий кур'єр, 07.03.2009, с. 3).

У сучасному новинному дискурсі, зауважує Т.С. Дроняєва, найуживанішими є фактографічні повідомлення, що являють собою складне речення (сполучникове чи безсполучникове), одна частина яких передає факт, інша вказує на модус засвідчення (хто повідомив цей факт для подання його як новини в газетному тексті) [5, 501]. Ці синтаксичні побудови типові лише для інформаційних міні-жанрів (дописів, інформативних повідомлень, хронік), наприклад: *Генеральний секретар Ради Європи Террі Девіс здійснить 19 – 21 березня офіційний візит в Україну, повідомляє Укрінформ* (Урядовий кур'єр, 18.03.2008, с. 1); *До 2050 року населення Землі зросте з 6,7 до 9,2 мільярда, прогнозують експерти ООН* (Сільські вісті, 16.03.2012, с. 1). Така синтаксична форма експлікації засвідчення не зовсім звична для інших стилів мови. Вона схожа на пряму мову і слова автора, оформлена без лапок та інших пунктуаційних атрибутів відтворення прямої мови. Проте наразі маємо специфічну структурно-семантичну форму безсполучникового складного речення, типову для інформаційних міні-жанрів.

Засобами, властивими інформаційним жанрам різних форматів, урахувавши репортаж та інтерв'ю, у корпусі сполучникових складних речень є складнопідрядні атрибутивні та об'єктно-з'ясувальні речення, що мають певну специфіку, яка й закріплює їх за інформаційними жанрами. Це передусім складнопідрядні атрибутивні речення, у яких підрядна частина є неповною і досить чітко констатує місце події. Їхнє функціонально-стилістичне призначення – відтворювати в інформативному дописі динаміку, мобільність повідомленого: *Лихо завітало й до села Карнавка, що в Старосамбірському районі Львівської області* (Україна молода, 25.06.2011, с. 2). Типовими є складнопідрядні атрибутивні та об'єктно-з'ясувальні речення як зачини до подальшого викладу в дописах, інформативних повідомленнях, хроніках, наприклад: *Цукор реалізують за ціною, яка не покриває витрат на його виробництво. Про це заявив голова правління НАЦУ «Укрцукор» Микола Ярчук під час прес-конференції* (Урядовий кур'єр, 18.03.2010, с. 1); *Ігор Пукишин наголосив, що Президент занепокоєний ситуацією у сфері виконання судових рішень* (Урядовий кур'єр, 26.03.2009, с. 3). Об'єктно-з'ясувальні складнопідрядні речення зі сполучником *що*, який уходить до стійких зворотів на зразок *наголосив, що...; повідомив, що...; зазначив, що...; пояснив, що...* та інші, відтінюють знеособленість допису, інформативного повідомлення, хроніки, їхнє спрямування не на коментар і витлумачення подій, а на повідомлення, поінформування читача.

Неповні та еліптичні речення сконденсовані в інформативних повідомленнях про погоду, що сприяє сталості форми, усуненню надлишковості в цьому жанровому різновиді, увиразненню самотніх рис синтаксису інформаційних контекстів, пор.: *5 – 6 вересня в Україні мінлива хмарність, без опадів, лише в західних областях місцями невеликий дощ. Вітер переважно південно-західний, 5 – 10 м/сек. Температура повітря вночі +11 ... +16 °С, на узбережжі Чорного та Азовського морів і на Закарпатті +17 ... +20 °С, вдень в Україні +27... +24 °С. Температура води в Чорному та Азовському морях +20 ... +24 °С, біля Одеси +18 °С* (День, 04.09.2011, с. 2).

Синтаксичними одиницями, часто вживаними в інформаційних жанрах, постають деякі з одиниць інфраструктурного рівня, зокрема вставлені речення, рідше – словосполучення, що супроводжують основний виклад, указуючи на джерело інформації. За допомогою таких конструкцій журналіст посилює вірогідність повідомлення, відтворює його об'єктивність, офіційний характер: *Як зазначають фахівці служби зайнятості, ситуація з безробіттям у Донецькій області дещо стабілізувалася* (Урядовий кур'єр, 07.03.2011, с. 4); *За словами працівників підприємства, реалізовувати сорти хліба підвищеного попиту за нинішньою ціною невигідно* (Голос України, 07.11.2012, с. 1).

Отже, синтаксичне оформлення інформаційних жанрів підпорядковане їхньому функціональному призначенню – повідомити про ту чи ту подію, зафіксувати факт, констатувати явище, подію. Прагнення у незначних за обсягом матеріалах подати щонайбільше інформації зумовлює використання як простих, семантично відшліфованих, продуманих структур, так і складних, семантично розгалужених, конкретизувальних конструкцій, вставлених компонентів, відокремлених та однорідних членів речення. Ці синтаксичні засоби виконують передусім комунікативну стилістичну функцію і спрямовані винятково на інформування читацького загалу.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямку вважаємо окреслення специфіки функціонування синтаксичних одиниць в аналітичних та художньо-публіцистичних жанрах сучасних українських газетних видань.

Література

1. Акімова Г.Н. Новое в синтаксисе современного русского языка: учеб. пособие / Г.Н. Акімова. – М. : Высш. школа, 1990. – 168 с.
2. Анисимова Т.А. Лингвистические характеристики публицистического текста (на материале аналитических статей современной британской прессы): дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04 / Анисимова Татьяна Анатольевна. – М., 1998. – 194 с.
3. Богатько В.В. Явища еліпсису в мові сучасної української публіцистики : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Богатько Валентина Василівна. – Вінниця, 2005. – 176 с.
4. Грицина В.І. Инфраструктура речень публіцистичного стилю: дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Грицина Валентина Іванівна. – Кривий Ріг, 2002. – 171 с.
5. Дроняева Т.С. Информационный подстиль / Т.С. Дроняева // Язык средств массовой информации: учеб. пособие для вузов; [под ред. М.Н. Володиной]. – М. : Академич. Проект; Альма Матер, 2008. – С. 496–520.
6. Завальнюк І.Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: структура та прагматилістичні функції : дис. ...доктора філол. наук : 10.02.01 / Завальнюк Інна Яківна. – Вінниця, 2009. – 462 с.
7. Івкова Н.М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі: дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Івкова Наталія Миколаївна. – Горлівка, 2007. – 218 с.
8. Коваль А.П. Науковий стиль сучасної української літературної мови : Структура наукового тексту / А.П. Коваль. – К. : КДУ, 1970. – 306 с.
9. Коноplenko Н.А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Коноplenko Наталія Анатоліївна. – Донецьк, 2007. – 186 с.
10. Костомаров В.Г. Русский язык на газетной полосе. Некоторые особенности языка современной газетной публицистики / В.Г. Костомаров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 267 с.
11. Лысакова И.П. Язык газеты: социолингвистический аспект / И.П. Лысакова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1981. – 102 с.

References

1. Akimova G.N. Novoe v sintaksise sovremennogo russkogo yazyka: ucheb. posobie / G.N. Akimova. – M. : Vyssh. shkola, 1990. – 168 s.
2. Anisimova T.A. Lingvisticheskie kharakteristiki publitsisticheskogo teksta (na materiale analiticheskikh statey sovremennoy britanskoy pressy): dis. ...kandidata filol. nauk: 10.02.04 / Anisimova Tat'yana Anatol'evna. – M., 1998. – 194 s.
3. Bohatko V.V. Yavyshecha elipsysu v movi suchasnoi ukrainskoi publitsystyky : dys. ...kand. filol. nauk : 10.02.01 / Bohatko Valentyna Vasylivna. – Vinnytsia, 2005. – 176 s.
4. Hrytsyna V.I. Infrastruktura rechen publitsystychnoho styliu: dys. ...kand. filol. nauk : 10.02.01 / Hrytsyna Valentyna Ivanivna. – Kryvyi Rih, 2002. – 171 s.
5. Dronyaeva T.S. Informatsionnyy podstil' / T.S. Dronyaeva // Yazyk sredstv massovoy informatsii: ucheb. posobie dlya vuzov; [pod red. M.N. Volodinoy]. – M. : Akademich. Proekt; Al'ma Mater, 2008. – S. 496–520.
6. Zavalniuk I.Ya. Syntaksychni odyntsi v movi ukrainskoi presy pochatku KhKhI st.: struktura ta prahmastylistychni funktsii : dys. ...doktora filol. nauk : 10.02.01 / Zavalniuk Inna Yakivna. – Vinnytsia, 2009. – 462 s.
7. Ivkova N.M. Fihury ekspresyvnoho syntaksysu v suchasniy publitsystychnii literaturi: dys. ...kand. filol. nauk : 10.02.01 / Ivkova Nataliia Mykolaivna. – Horlivka, 2007. – 218 s.
8. Koval A.P. Naukovyi styl suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy : Struktura naukovoho tekstu / A.P. Koval. – K. : KDU, 1970. – 306 s.
9. Konoplenko N.A. Tekstotvirnyi potentsial partselovanykh konstruktzii : dys. ...kand. filol. nauk : 10.02.01 / Konoplenko Nataliia Anatoliivna. – Donetsk, 2007. – 186 s.
10. Kostomarov V.G. Russkiy yazyk na gazetnoy polose. Nekotorye osobennosti yazyka sovremennoy gazetnoy publitsistiki / V.G. Kostomarov. – M. : Izd-vo Moskov. un-ta, 1971. – 267 s.
11. Lysakova I.P. Yazyk gazety: sotsiolingvisticheskiy aspekt / I.P. Lysakova. – L. : Izd-vo Leningr. un-ta, 1981. – 102 s.

Завальнюк Інна Яковлевна, доктор філологічних наук, професор

Спеціалізація синтаксических одиниць в інформаційних газетних жанрах

В статті аналізуються синтаксическіє одиниці мови української преси початку ХХІ століття на фоні диференціації газетних жанрів, характеризуються спеціалізовані синтаксическіє структури інформаційних жанрів.

Ключевіє слова: синтаксическіє одиниці, інформаційний жанр, жанрова спеціалізація, мови газети.

Zavalniuk Inna Yakivna, Doctor of Philological Sciences, Professor

Specialization of syntactical units in the informational newspaper genres

In the article the syntactic units of the Ukrainian printed media language at the beginning of XXI century are analyzed towards the background of the newspaper genres differentiation, the specialized syntactic structures of informative genres are characterized.

The syntactic units of the Ukrainian printed media language at the beginning of XXI century are relatively divided into two groups:

a) The first group is used within all genres; they are represented by simple two components sentences, compound sentences, complex sentences with determined subordinate parts, complex multicomponent sentences and parenthetical units.

b) The second group represents those syntactic units which are characteristic for some genres or separate groups of genres.

It is stated, that the activity within the groups of the genres is not in equal measures.

The syntactic language structure of the modern printed media language inclines to specialization of genre units, its adjustment to fulfill the specific tasks of the means of mass media and to assign many of them to some genres. One of the above mentioned specialization is in informative genres such as informative message, chronicle, annonce, reporting, interview.

The number of syntactic units appears as specialized means of the fact statement, informative description or story under certain composition conditions (laconism, formal and nominative styles) or communicative and pragmatic (the author intention, requirement of publishing house, preferences of the audience).

Usually, the two components sentences with simple and complex predicates are used in short informative texts such as informative message, chronicle, annonce (and their headings). In particular, there are simple two components sentences with nominative subjects of a country, city or organization etc., which serve as synonyms of the nouns with the meaning of a person or a group of persons, metonymical denoting them and systemically cultivating the same features with the help of the verbs or mental actions that are not typical for them beyond the newspaper discourse.

Recently, the active usage of one component impersonal sentences with the main part of the sentences which is expressed by impersonal predicative form (–но, –то) is seen in the informative genres. It proves deeper ukrainization within the mass media. However, one component indefinite-personal sentences are used not so often, that is why the accent is made on the action, but not on the performer.

Complex sentence (syndetical and asyndetical) is typical only for the informative mini genres (informative message, chronicle), one part of which shows the fact, and the other indicates the mode of significance. Besides, for the above mentioned mini genres it is typical to use the specific structural and semantic form of complex sentence (syndetical and asyndetical) which is common with the direct speech and words of the author, but written without quotation marks and other punctuation attributes of the direct speech.

Informative message about the weather has incomplete condensed and elliptical sentences. It serves for stability form, distinctive features of the syntax in informative contexts.

Some units are often used in the informative genres of infrastructure level, in particular parenthetical sentences, and not so common phrases which exist within main thought, pointing on the information source. The journalist can intensify the truth of the message, depict its objectivity and official character with the help of such constructions.

The syntactic composition of informative genres subjected to its functional purpose of use, that is to inform about some events, to make the fact statement.

The intention to present more information by means of the small amount of materials determines the usage of both simple, semantically correct constructions, and complex, semantically branched constructions, parenthetical units and homogeneous members of the sentence.

These syntactic means present first of all communicative and stylistic functions and are directed to inform the audience.

Key words: syntactic units, informational genre, genre specialization, newspaper language.